

تأثیر معماری پادشاه
در تاریخچه فرهنگ معماری ایران

علی حق شناس

سرشناسه: حق شناس، علی، ۱۳۶۶ -
عنوان و نام پدیدآور: تأثیر معماری پایدار در تاریخچه فرهنگ معماری ایران / علی حق شناس.
مشخصات نشر: تهران: ندای سینا، ۱۳۹۴.
مشخصات ظاهری: ۱۵۱: مصور، جدول.
شابک: ۹۷۸-۶۰۰-۹۵۳۸۹-۲-۸
وضعیت فهرست نویسی: فیا
موضوع: معماری پایدار — ایران
موضوع: معماری ایرانی — تأثیر
رده بندی کنگره: ۱۳۹۴ ۷۲۲ ج/۳۶/۲۵۴۲ PN
رده بندی دیویی: ۷۲۰/۴۷۰۹۵۵
شماره کتابشناسی ملی: ۳۹۳۹۳۲۲

تأثیر معماری پایدار در تاریخچه فرهنگ معماری ایران

مؤلف: علی حق شناس
ناشر: ندای سینا
مجموعه طرح: مرتفعات
طراح جلد: سید امیرحسین سینا
مدیر هنری: مریم خوش ریس
نوبت چاپ: اول - ۱۳۹۴
شمارگان: ۱۰۰۰ نسخه
قیمت: ۱۵۰۰۰ تومان
شابک: ۹۷۸-۶۰۰-۹۵۳۸۹-۲-۸

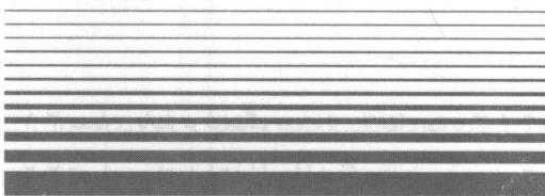

ناشر ندای سینا

نشانی ناشر: تهران، صندوق پستی ۱۵۸۵۵/۴۴۹
تلفن: ۰۹۱۲۳۰۸۹۴۹۹

nedayesina_pub@yahoo.com

ارتباط با مؤلف: alihaghshenasaxe@yahoo.com

فهرست

۱۱-۱۸

مبحث گفتار

- ۱۴ طرح موضوع
- ۱۵ سبب بحث
- ۱۶ ضرورت پژوهش

۱۹-۵۰

فصل اول: معماری پایدار

- ۱۹ ۱. مفهوم پایداری
- ۲۱ ۱-۱. اهداف معماری و طراحی پایدار
- ۲۶ ۱-۲. اصول توسعه صنعت ساخت و ساز پایدار
- ۲۷ ۲. طراحی پایدار و اصول اولیه
- ۲۷ ۲-۱. درک محیط
- ۲۷ ۲-۲. ارتباط با فرهنگ
- ۲۸ ۲-۳. درک تأثیرات محیطی
- ۲۸ ۲-۴. روند مشارکتی طراحی در فرهنگ
- ۲۸ ۲-۵. درک مردم
- ۲۹ ۳. توسعه پایداری

- ۳-۱. معماری پایدار در فرهنگ ۲۹
- ۳-۲. تعریف معماری و ارتباط آن با فرهنگ ۳۲
۴. عوامل فرهنگی مؤثر بر فرم معماری ۳۷
- ۴-۱. اهمیت مفهوم شکل یا فرم در فرهنگ معماری ۳۷
- ۴-۲. عوامل فرهنگی مؤثر در شکل گیری فضای معماری ۳۹
- ۴-۳. بازتاب فرهنگ در صورت فضای معماری ۴۰
۵. روند احی و پیدایش فرم ۴۱
۶. اثیرتاریخ و فرهنگ در معماری ۴۳
- ۶-۱. سبک و فرهنگ ۴۴
- ۶-۲. فرم و مادی و معنوی ۴۴
- ۶-۳. انتقال فرهنگ ۴۵
- ۶-۴. قوم مداری ۴۵
- ۶-۵. زندگی و مرگ فرهنگ ۴۶
- ۶-۶. رابطه فرهنگ و معماری ۴۷

فصل دوم: مبانی فرهنگ ایران بر معماری ادوار تاریخی ۵۱-۷۶

۱. مراحل تاریخی فرهنگ ۵۲
۲. امکان پذیری تاریخ فرهنگی معماری ایران ۵۳
- ۲-۱. سیر تکاملی فرهنگ ایرانی در شیوه معماری ایران ۵۴
- ۲-۱-۱. تأثیرات دین و مذهب در فرهنگ ایران ۵۷
- ۲-۱-۲. پیوستگی فرهنگ ایران با معنویات فرهنگی ۵۸
- ۲-۱-۳. علم و هنر ۵۸

- ۵۸ ۲-۱-۴. برخورد اخلاقی با جامعه و انسان
- ۶۰ ۲-۲. مفهوم سیر از ظاهر به باطن در معماری ایرانی
- ۶۱ ۲-۳. مهم ترین ویژگی های معماری ایرانی
- ۶۲ ۲-۳-۱. درون گرایی
- ۶۳ ۲-۳-۲. پرهیز از بیهودگی
- ۶۳ ۲-۳-۳. مردم محوری
- ۶۳ ۲-۳-۴. خود بسندگی
- ۶۴ ۲-۳-۵. نیارش
- ۶۴ ۲-۳-۶. مرکزیت-انعکاس
- ۶۴ ۲-۳-۷. پیوند معماری با طبیعت
- ۶۵ ۲-۳-۸. سبک
- ۶۵ ۲-۳-۹. شفافیت و نوازش
- ۶۵ ۲-۳-۱۰. راز و ابهام
- ۶۶ ۲-۳-۱۱. تعادل موزون- توانایی حساس
- ۶۶ ۲-۳-۱۲. چشم دل
- ۶۶ ۳. سبک معماری ایران در ادوار تاریخی
- ۶۷ ۳-۱. معماری پیش از پارسی
- ۶۸ ۳-۲. معماری پارسی
- ۶۸ ۳-۳. شیوه پارتی
- ۶۹ ۳-۴. شیوه خراسانی
- ۷۰ ۳-۵. شیوه رازی
- ۷۱ ۳-۶. شیوه آذری

۷۲	۳-۷. شیوه اصفهانی
۷۳	۴. تاریخ ادوار ایران
۷۵	۵. معماری در دوره های مختلف حکومتی ایران

۷۷-۱۲۲

فصل سوم: معماری دوره های مختلف ایران

۷۷	۱. مادها
۸۲	۲. هخامنشیان
۹۱	۳. اشکانیان
۹۵	۴. صفاریان
۱۰۰	۵. سلجوقیان
۱۰۷	۶. صفویان
۱۱۲	۷. پهلوی
۱۱۷	۸. دوره جمهوری اسلامی

۱۲۳-۱۳۱

فصل چهارم: مقایسه عوامل معماری پایدار در معماری ایرانی

۱۲۳	لزوم توجه دوباره به معماری پایدار
۱۲۷	تأثیرات معماری پایدار در هر یک از ادوار تاریخی
۱۳۲	نتیجه گیری
۱۳۹	فهرست منابع

پیش گفتار

در اواخر دهه ۱۹۶۰، نظریه معماری با داعیه‌های جدید پدیدار شد که از دل این نهضت و طول مسیر آن، نظریه پسامدرن - شاخص‌ترین معماران به‌ظاهر انقلابی - را همراه خود ساخت. این نظریه در اشکال متنوع خود، پذیرای اصولی چون تاریخ‌گرایی، سنت‌گرایی و بومی‌گرایی بود.

این نظریه، در ابتدا از هنر معاصر آغاز شد و سپس در تمام زمینه‌های فلسفی و هنری تعمیم جهانی یافت، اما در معماری عمر ط‌لا داشت؛ هرچند اثرات آن تا به امروز باقی است. در ادامه، نظریه یادشده جای خود را به نظریه دیکانستراکشن^۱ داد. سپس این پدیده نوظهور، از حیطة معماری رخت بربست و در یکی سو دهه اخیر «نظریه معماری پایدار»، مطرح شد: تغییراتی که با توجه به معیارهای زیست‌افزایی، فرهنگی پایدار پدید می‌آیند و هر روز اهمیت بیشتری می‌یابد. (شکوهیان، ۲۰۰۷)

«پایداری در معماری» را می‌توان به طراحی ساخت‌وسازهای آینده تعبیر کرد؛ آن‌هم نه تنها با پایداری فیزیکی، بلکه الگویی تصور کرد که در آن مواد و منابع در دسترس، بیش از هدر دادن یا نادیده گرفتنشان با کارایی بیشتری به کار گرفته شود.

به‌طور خلاصه، منظور از بوم‌شناسی ساختمان این است که بر قابلیت ساختمان برای تلفیق عوامل محیطی و جوی و تبدیل آن‌ها به کیفیت‌های فضایی و آسایش و فرم،

۱. واژه دیکانستراکشن در فارسی، به معنی ساختارزدایی، شالوده‌شکنی، واسازی، بنیان‌فکنی، ساختارشکنی و بن‌فکنی ترجمه شده است.

تمرکز گردد. مهم‌ترین عوامل مؤثر در شکل‌گیری فضاهای معماری که تأثیرات فراوانی در معماری در زمان‌های مختلف گذاشته‌اند، عبارت‌اند از:

۱. عوامل مادی (دانش و فن ساختمان، اقتصاد)؛ ۲. عوامل محیطی (اقلیم، محیط طبیعی، محیط مصنوعی)؛ ۳. عوامل کارکردی (الگوهای رفتاری و ویژگی‌های فضایی فعالیت‌ها، فناوری و ابزارهای زیست)؛ ۴. عوامل فرهنگی (فرهنگ و الگوهای پایدار، زیبایی‌شناسی و سلیقه و واکنش مردم به هنر) و به عبارت دیگر، ابداع و خلاقیت.

زیرمجموعه عوامل فرهنگی و نکات کلیدی مورد بحث، عبارت‌اند از:

۱. مذهب؛ ۲. زبان؛ ۳. شهر مهم؛ ۴. دولت؛ ۵. قوانین و سیاست؛ ۶. انتقال معماری دیگر کشورها؛ ۷. پدیده‌های اجتماعی و هنر؛ ۸. سازمان‌های اجتماعی و هنر؛ ۹. ارزش‌ها و طرز تفکرات فرهنگی.

امروزه برای شناسایی تمدن‌های هزاران سال پیش، سعی می‌کنیم با نگاه به معماری آن‌ها، شاخصه‌های تمدنی را از دل آن فرهنگ خارج کنیم و معماری از این بُعد بسیار مهم است؛ چون با زندگی روزمره مردم سروکار دارد و می‌توان از طریق آن مسائل مربوط به سبک زندگی را در قالب معماری جستجو کرد.

در حال حاضر یکی از مسائل مطرح در جهان، موضوع پایداری و همساز شدن تمدن بشری با محیط و طبیعت، در راستای حفظ آن است. این مشکل به خصوص با افزایش جمعیت و افزایش سطح مصرف به عمده‌ترین چالش‌های تمدن مدرن بشری تبدیل شده و توجه بسیاری از متفکرین، دانشگاهیان، سیاستمداران و فعالان فرهنگی را به خود جلب نموده است.

در زمینه معماری نیز این مسئله بسیار حائز اهمیت است و به مهم‌ترین موضوع پیش روی مدارس معماری و معماران امروزی تبدیل شده است. با وجود این اهمیت بسیار زیاد و روزافزون، معماری پایدار هنوز در آغاز راه است و مسائل حل‌نشده زیادی در پیش رو دارد؛ از جمله پاسخ به این پرسش که معماری چگونه می‌تواند نقش مؤثری در حفظ

پایداری فرهنگ و محیط داشته باشد، مسئله‌ای با راه‌حل‌های متفاوت ایجاد نموده است. بسیاری معتقدند با کمک گرفتن از فناوری‌های نوین، می‌توان به این مسئله پاسخ داد. یکی از نگرش‌های دیگر، تطابق فرهنگ در معماری با محیط است که می‌تواند نقش مؤثری از جهات گوناگون ایفا نماید. (مشهدی، ۲۰۱۲)

تحقیقات باستان‌شناسی، حکایت از آن دارد که سابقه معماری ایران به حدود هزاره هفت قبل از میلاد می‌رسد. از آن زمان تاکنون، پیوسته این هنر و فرهنگ در ارتباط با مسائل گوناگون توسعه یافته است. معماری ایران دارای خصوصیتی است که در مقایسه با معماری کشورهای دیگر، از ارزشی ویژه برخوردار است؛ ویژگی‌هایی چون طراحی، محاسبه، فرم در دست پوشش، رعایت مسائل فنی و علمی در ساختمان، ستون‌های بلند و بالاخره تنبلیات گوناگون که هریک در عین سادگی، معماری ایران را ساخته‌اند. سرعت علم و فناوری، نیازهای مردم به مسکن ایده‌آل و نابسامانی طراحی در نمای ساختمان (که از طرح‌های روستایی و اقلیم دیگر کشورها تقلید شده است)، موجب گردیده منظره کشور ایران از نظر معماری توخالی جلوه داده شود و همین نکته باعث کم‌ارزشی آثار تاریخی و هنر معماری ایران شده است.

در این کتاب، تلاش شده تا سبک‌های معماری از لحاظ استفاده از فرم‌ها، فن‌ها، دوره زمانی، منطقه و سایر عوامل تأثیرگذار دسته‌بندی شده و در واقع، سبک معماری از مطالعه بر روی تاریخ معماری نشأت می‌گیرد و با آن پدیدار می‌شود.

بر این اساس، ابتدا درباره معماری پایداری و اجزای فرهنگ در معماری پایداری به صورت کامل توضیح داده می‌شود و سپس زیرمجموعه فرهنگ در معماری پایداری به مهم‌ترین عواملی که در معماری ایران تأثیر می‌گذارد مورد بحث قرار خواهد گرفت و در حاتم درباره معماری ایران و سبک‌های معماری در ادوار تاریخی به صورت کامل توضیح داده می‌شود. (زندى، ۲۰۰۶)

بنابراین، ضمن بررسی طراحی پایدار و توسعه پایدار در فرهنگ و هنر و نیز مقایسه

دوره‌های حکومتی ایران، با طراحی معماری پایدار در فرهنگ‌های مختلف کشور آشنا خواهیم شد و همچنین نمونه‌هایی از ساختمان‌های ساخته‌شده مبتنی بر مبانی پایدار در دوره‌های تاریخی را ارائه و تحلیل خواهیم نمود.

در حقیقت، معماری پایدار در فرهنگ و دلایلی که معماری ایران در گذشته به پایدار رسیده است، مورد توجه این کتاب قرار دارد تا ضمن آشنایی با تاریخ کشورمان، بتوانیم ریشه‌های نو به‌سوی جهان بگشاییم و جهانیان از هنر و سبک معماری ما در هر دوره تاریخی "گو بگیرند و درعین حال، با طراحی درست و معماری روز دنیا و استانداردهای معماری هر کشور مطابقت داشته باشد. به امید آن روز که مردم بتوانند در ساختمان‌های خود از فرهنگ و هنر معماری اصیل ایران الهام بگیرند و از آن در نمای ساختمان‌ها استفاده کنند.

طرح موضوع

با درک خطرات زیست‌محیطی واقعی یا احتمالی که کیفیت زندگی را تهدید می‌کنند، جنبش‌های زیست‌محیطی تقریباً در تمام بخش‌های کشور، از مای صنعتی، از جمله تجارت، تولید، حمل‌ونقل، کشاورزی و معماری دست‌به‌کار شده‌اند. حقیقت آن نیز تمرکز خود را بر روش‌های تحلیل هزینه واقعی فعالیت اقتصادی در کل چرخه زندگی معطوف نموده‌اند. شاخص تولید ناخالص ملی هر کشور، نارسایی‌هایی را که به سبب فرایند صنعتی شدن در کیفیت زیست‌محیطی فرهنگ و هنر کیفیت زندگی نمود پیدا می‌کند، منعکس می‌کند. برای نمونه در ایالات متحده آمریکا، میلیارد‌ها دلار صرف پاک‌سازی محیط‌زیست می‌شود که پیرو توسعه‌ای بی‌کنترل و بدون نظارت به وجود آمده است. در این موقعیت، بسیار شایسته‌تر است کشورهای در حال توسعه سعی کنند به جای چشم هم‌چشمی با کشورهای توسعه‌یافته، از چنین وضعیتی درس بگیرند.

بین مصرف منابع و موقعیت اقتصادی، رابطه‌ای قوی وجود دارد. با افزایش سطح

درآمد جامعه، مصرف ذخایر و منابع نیز در آن افزایش می‌یابد. لذا هر جامعه‌ای می‌تواند هم‌زمان با رشد اقتصادی، زیرساخت‌های اجتماعی و اقتصادی خود را از لحاظ مصرف منابع، بهینه و کارآمد کند. هر جامعه‌ای (خانواده، محله، شهر، کشور) با چنین زیرساختی، کمتر در معرض خطر کمبود ذخایر و منابع خواهد بود، به خود اتکای بیشتری خواهد داشت و در آینده پایدارتر خواهد بود.

توسعه پایدار، در واپسین سال‌های سده ۲۰، نه تنها خود را به عنوان یکی از چالش‌های اصلی، بلکه به عنوان کانونی برای مناظره پیرامون بسیاری از مسائل موجود در دوران بی نظیر جهان مطرح کرده است. از زاویه دیگر، سرعت گسترش مفاهیم مربوط به توسعه پایدار در مباحث و منابع ادبیات جهانی، تأکید بر کلیدی بودن این مفهوم در سده ۲۱ دارد.

در این کتاب، ضمن بررسی توسعه پایدار در معماری (طراحی پایدار) و تأثیرات آن بر فرهنگ و هنر، در مورد طراحی پایدار در معماری به تحلیل نمونه‌هایی از طرح‌های پایدار خواهیم پرداخت و تأثیر معانی در طراحی را تشریح خواهیم نمود.

به دیگر سخن، در این کتاب به دنبال پاسخ به این پرسش خواهیم بود که پایداری چیست؟ طراحی پایدار بر چه مبانی استوار است و چگونه در معماری محقق می‌گردد؟ اصلی‌ترین موانع پایداری چه مسائلی هستند؟ اصول طراحی پایدار در فرهنگ چیست؟ و بالاخره توسعه پایدار و مثلث پایداری چه مفهومی دارد؟

بر این اساس، ریز موضوعاتی چون؛ مثلث پایداری، مزیتمندی توسعه پایدار و شاخص‌های پایداری، مورد بحث و بررسی قرار خواهند گرفت. یادآور می‌گردد، این تحقیق در حوزه زمانی ۱۹۷۱ تاکنون، به بررسی طراحی پایدار می‌پردازد.

سوابق بحث

بنا به دعوت اجلاس سازمان ملل پیرامون محیط‌زیست انسانی^۱، اجلاسی با حضور

1. United Nations Conference on the Human Environment.

کارشناسان در سال ۱۹۷۱ در شهر "فونکس" سوئیس با هدف ایجاد ارتباط بین توسعه اقتصادی و محیط‌زیست تشکیل شد. این حرکت در اجلاس "استکهلم" در سال ۱۹۷۲ قوت بیشتری گرفت و هدف اجلاس فقط به بحث آلودگی محدود شد.

این چالش جدید که در آغاز توسعه بوم‌شناسانه خوانده می‌شد، سرانجام توسعه پایدار نام گرفت که در اواخر دهه ۷۰ و اوایل دهه ۸۰ مطرح شد و مهم‌ترین بحث آن پرداختن به آلودگی برای توسعه بود که برای محیط‌زیست جهانی زیان‌آور نباشد.

ضرورت پژوهش

تمدن مدرن با تکیه بر خردمندی، عقلانیت و فناوری و در فضایی از امید و خوش‌بینی نسبت به آینده شکل گرفت، توسعه پیدا کرد و جهانی شد. متقابلاً در مقابل تمام پیشرفت‌های تمدن مدرن، محدودیت‌های ذاتی این تمدن در مراحل تکوین و توسعه، منجر به نتایج بسیار نامطلوب در زمینه‌های مختلف شد. عکس‌العمل سازمان‌های بین‌المللی، دولت‌ها و متفکرین در مقابل بحران‌های فوق، منجر به ارائه نظریه‌های مختلفی گردید که نگرش پایدار یکی از عمده‌ترین آنهاست و انعکاس آن در حوزه طراحی به طراحی اکولوژیک پایدار موسوم است.

نگرش پایدار، اصلی‌ترین حوزه توجه خود را معطوف به مسائل محیط‌زیست و بهره‌برداری از منابع طبیعی نمود و اشاراتی نیز به ابعاد اقتصادی، اجتماعی، فرهنگی و مسائل زیبایی دارد. در این نگرش، مسائل عموماً مبتنی بر رابطه‌های اجتماعی و فرهنگی مناطق در نظر گرفته می‌شوند. بر این اساس، این پرسش در این دیدگاه قابل طرح است که در خصوص نیازهای هر منطقه و مخصوصاً کشور خودمان، ساختمان را چگونه باید کامل و مستحکم کرد تا بتواند پاسخگوی اهداف، آرمان‌ها

و نیازهای ما باشد.

همچنین، ضروری است عواملی که باعث شده معماری ما در مسیر بی‌سامانی (که هیچ ربطی با فرهنگ و تمدن چند هزار ساله ما ندارد) قرار گیرد، مورد تحقیق واقع شود. بر این اساس، لازم است معماری گذشته خود را بار دیگر از نظر فرهنگی مورد بحث قرار دهیم تا بتوانیم آن را با توجه به فرهنگ و تأثیرات آن در فضاهای داخلی و بیرونی، بازطراحی نماییم و همگام با پیشرفت فناوری و معماری امروزی، طرح‌های همگون با فرهنگ ایران بسازیم. (زندى، ۲۰۰۶)

از دیگر نکاتی که باعث ضرورت بررسی می‌شود، این است که معماران جوان ایرانی بتوانند از سبک‌های معماری که از نظر فرهنگی با هم یکسان نیستند الگو بگیرند تا آن را در معماری امروز مورد استفاده قرار دهند و با همکاری هم بتوانیم معماری هر دوره و سبک‌های معماری ایران را بدنام جهان نشان دهیم و آن‌ها هم از معماری خلاقانه ما استفاده کنند.

این کتاب می‌تواند برای مردم نادان و گریست‌های که می‌خواهند با معماری ایران در هر یک از ادوار آشنا شوند، مفید واقع شده باشد. ذکر است که در این کتاب، به تمامی آثار معماری اشاره نمی‌شود و صرفاً بناهایی که در شهر مهم هر یک از ادوار پایه‌گذار ایران بوده‌اند، مورد اشاره واقع خواهند شد.